

МИСТЕЦЬКА  
МАПА  
УКРАЇНИ

ЖИВОПИС  
ГРАФІКА

З А К А Р П А Т Т Я  
**TRANSCARPATHIA**



# ЗАКАРПАТТЯ TRANSCARPATNIA

МИСТЕЦЬКА  
МАПА  
УКРАЇНИ

ЖИВОПИС  
ГРАФІКА  
СКУЛЬПТУРА



МУЗЕЙ  
СУЧASNOGO  
МИСТЕЦТВА  
УКРАЇНИ





У різноплановій музейній роботі, у розмаїтті художніх виставок проект «Мистецька Мапа України» посідає особливе місце. І це не лише тому, що проект є одним з наймасштабніших за розмахом: кількістю робіт, що беруть участь в експозиції, широті авторського кола, неодмінному виданні об'ємного каталогу, але й завдяки тому, що ідея створення такої художньої карти України збігається з періодом створення самого Музею сучасного мистецтва, з періодом, коли тільки визначався вектор наших творчих уподобань. Зрозуміло, що народжувалося все з тривогами та хвилюванням.

Непомітно, з часом, наша мистецька мапа стала «заповнюватися» - і з terra incognita перетворилися у території відомі. Ми провели певну роботу і в залах музею відзвітували гучними виставками.

Значна підбірка каталогів архівує час. Це важливо, адже події і пам'ятні зустрічі визначають власне життя.

Сьогодні Закарпаття - гість нашого музею. Вперше ми представляємо проект за новою адресою. Це символічно. Можливо, сто років тому А.Ерделі та Й.Бокшай, сповнені ентузіазму та впевненості у необхідності створення на рідній закарпатській землі національної школи, задавалися багатьма питаннями, як і ми сьогодні, долали певні труднощі, але йшли до мети. Час показав, що акценти були розставлені вірно. Ми переглядаємо роботи Г.Глюка, Ф.Манайла, А.Борецького, З.Шолтеса, Е.Контратовича, А.Коцки з фондів музею і пишаємося, що корифеї закарпатської школи живопису, що стояли в рядах першого випуску школи, представлені в нашій колекції. Високий рівень майстерності, поваги до традицій школи демонструють і послідовники: В.Габда, А.Кашшай, В.Микита та інші.

У творчу родину закарпатців сьогодні вливається нове покоління художників, творчих і обдарованих митців. Відкриваємо для себе З.Мичка, О.Громового, Л.Корж-Радько, А.Ковача та інших.

На велику радість музею збірка збільшується, число експонатів зростає і це - привіг думати, що «Мистецька мапа України» обов'язково даст імпульс для нових проектів.

Творча занепокоєність засновників унікальної закарпатської школи - прекрасний приклад служіння своєму високому призначенню! Успіхів усім, хто творить і любить мистецтво!

Сергій ЦЮПКО,  
фундатор Музею сучасного  
мистецтва України

# «Мистецька мапа України - Закарпаття - П'ята зупинка»

«Мистецька мапа України» святкує маленький ювілей – на нашому мистецько-географічному просторі бере старт п'ята частина проекту! В не такій довгій історії музею – це подія. Вже представлена Львів і Одеса, Крим та Харків. В межах цього проекту залишки прийняли в своїх залах майже півтисячі творчих особистостей, серед яких були і досвідчені митці, і молоді художники, що тільки набирали оберту виставковій діяльності. Спогідівамося, що майданчик першого приватного музею сучасного мистецтва України став для когось щасливим стартом, а комусь знаком визначення і відзнаки. Сьогодні ми Славімо Закарпаття. Майже всім десятимитців і стільки ж творів, стосторінковий каталог, а ще зустрічі, обговорення і нотатки виставкових перспектив - Мапа заповнюється і набирає кольору!..

У різnobарвній палітрі регіональних художніх шкіл України, в багатогранності стилістичних напрямків, творча стезя закарпатських художників проходить відокремлено. Вона звичайно включає перетинання, що вплинули на формування культурного пласти, але зумовлено це, насамперед, особливостями історичного розвитку і територіальної приналежності краю. З кінця XVII ст. Закарпатська територія перебувала у складі Австро-Угорщини, де опинилася після 160-річного панування турків. Після Першої Світової війни, в

1919 р. Австро-Угорщина розпалася на ряд держав. І якщо раніше мистецьке життя Підкарпаття (так колись називали регіон) проходило під впливом Відня та Будапешта, то пізніше, після отримання автономного статусу у Чехословацькій республіці, вже Прага стала новим культурним центром.

У той час європейська художня академічна освіта для закарпатських художників була нормою, а близче до Закарпаття були Будапешт, Віден, Прага, Мюнхен і, навіть, Париж. Митці, що вважали себе закарпатцями,

такі як Гнат Рошкович, Д'юла Віраг, Д'юла Іяс, Карой Ізаї та інші, довгий час жили за кордоном і приїжджали на малу батьківщину тільки для поновлення творчих сил і пошуку нових сюжетів. Безперечно, вони підготували ґрунт для національної школи, створити яку належало вже наступному поколінню - випускникам будапештської Академії Й. Бокшаю, А. Ерделі та іх послідовникам. За ними були традиції західної Європи і власна думка, що давно сформувалася - чому б не почати будувати самостійне мистецьке життя? У пошуках відповіді позначилася ідея створення абсолютно нового відокремлення художньої культури.

Тандем Бокшаю та Ерделі, близкучий за освітою та світоглядними принципами, з'являється, щоб в 1927 році заснувати «Приватну публічну школу малювання». Приплив творчих сил на Закарпатті припадає саме на ці роки. Кожен із засновників школи вносив своє бачення у загальну справу. Йосип Бокшай методично проводив класичні заняття за фахом. Виставки, експедиції, подорожі, пленери, активна громадська робота сприяли хорошій підготовці молоді. Адельберт Ерделі наблизив мистецьку Європу до талановитих закарпатських хлопчаків, не тільки ілюструючи сучасні течії та напрямки в мистецтві, але й залишаючи учнів до активної творчої роботи. Мальовничі традиції західної культури знайшли на Закарпатській землі своє трактування. Незабаром школа дала перші плоди. Випустилася невелика, але впевнена у своїх переконаннях когорта художників - Адельберт Борецький, Ернест Контратович, Золтан Шолтес, Андрій Коцка та інші. Наступним кроком стало об'єднання художників у 1931 р. в «Товариство діячів образотворчого мистецтва на Підкарпатській Русі», головою якого був обраний А. Ерделі. Товариство почало експонувати твори своїх членів на багатьох виставках Закарпаття та Чехословаччини, де їх завжди сприймали із великою цікавістю і відзначали самобутністю і

оригінальністю манери виконання.

Сьогодні джерелом молодих талантів можна сміливо називати Закарпатський художній інститут. Мрія засновника закарпатської школи живопису А. Ерделі створити в краї Академію мистецтв фактично була реалізована тільки через 50 років після його смерті - в 2003 році. Щорічно серед випускників і студентів художнього інституту підростає нове покоління молодих майстрів. Як і колись, основним завданням митців є збереження індивідуальності школи, її відмінності, преломлення народних традицій через авторську власну розкіштість, синтез класичного з новаторським, особистістного з характерним і відмінним.

На нашій виставці, як і в каталогі, чимало імен, які в тій чи іншій мірі пов'язані з часом становлення закарпатської школи. Представлені і безпосередні фундатори школи А. Ерделі та Й. Бокшай, і роботи перших випускників, що відображають своєрідні риси рідного краю, життя, традиції і побут етносу, характерні особливості пейзажу. Плеяда майстрів, що стояли біля витоків формування самобутнього мистецького напрямку, розширюється. Коло художників, що перейнялися національною темою рідної землі, атмосферою пошуку нової мови, склали Ф. Манайло і Г. Глюк, більш молоді В. Габда і А. Каштай та В. Микита, художник, що і сьогодні радує нас своєю творчістю. Сформовані на народному життєстворюючому мистецтві, завдяки професійній академічній підготовці, кращим досягненням світової культури, досвіду пленерів, закарпатські художники довели свою силу та унікальність. Закарпатська школа живопису - яскраве явище в українському мистецтві. І нехай у кожного з представників когорти митців є власна концепція художнього мислення, стилістика і техніка виконання – це розмаїття є свідченням великого творчого потенціалу регіону.

Проходить час і вже нове покоління пише літопис закарпатської школи в діалозі з тими, хто створював, стояв біля витоків.

Професійне мистецтво краю і досі

надихається творчою енергією народної естетики. Саме з цього вічного джерела черпали сили видатні майстри пензля Й. Бокшай і А. Ерделі, прокладаючи дорогу професійному живопису Закарпаття. Це вони побудували той міцний фундамент професійної культури, на якому споруджена живаконструкція самостійної художньої школи. Ми побували на Закарпатській землі і, коли осінь зустрічається з зимою. Із захопленням проінялися красою краю, атмосферою природної величі й індивідуальності навколошнього середовища. З першої години перебування були взяті під опіку Головою Закарпатської спілки художників Б. Кузьмою та І. Дідиком. Нас запросили у музей Й. Бокшай, познайомили з експозицією, влаштували знайомство з класиком Закарпатської школи В. Микитою. Незабутні хвилини перебування у музеї митця, проведена ним екскурсія, мудре життєві розповіді у майстерні та навіть палітра, що впорядкована і готова до роботі – ці враження розхвилювали, здалося, що сама історія розгорнула свої обійми.

У Мукачево, дякуючи З. Мичка, за короткий час теж побачили чимало. Скільки творчих імен відкрили для себе! Особливо вразила зустріч з талановитим подружжям Ларисою та Іваном Бровді. Твори цих митців є в нашій колекції, але як плідно вони працюють сьогодні! Музей з радістю запропонував зробити їх спільну виставку.

Сьогодні, в межах проекту «Мистецька мапа України», музей втілює давно задуману мрію - поєднати в залах роботи корифеїв закарпатської школи з власної колекції з творами сучасного покоління митців. Як трансформувалися ідеї та заповіти засновників Закарпатської школи живопису, хто і що сьогодні визначає творчий вектор регіону, як вдається зберегти власну індивідуальність, і які впливи відчути у творчості? Спогідівамося, що наша експозиція і каталог дадуть відповіді на ці питання.

Алексєєва Ірина,  
куратор проекту  
мистецтвознавець МСМУ

# Закарпатська школа живопису

Закарпаття... Мальовничий край - українська Швейцарія, географічний центр Європи... гори-полонини-долини, гуцули, бойки, лемки, угорці, словаки, німці, румуни... Розмаїття мов, специфічних культурних традицій, фольклору, буяння барв різноманітного народного устрою – взаємозбагачення культур регіону, єдність історико-культурного, духовного простору...

Срібна земля, віками відірвана від матері України-Русі, що зберегла і донесла донині чисту, «незабруднену» цивілізацією давньослов'янську архаїку, якою просякнутий кожен звиток народного орнаменту, силует дерев'яної церкви, неповторний мелос народної говірки. Стародавня земля, у лоні якої язичництво і християнство вибудували струнку гармонійну систему народних вірувань, звичаїв і традицій, а магія та мистецтво породили світоглядну символіку родоплемінної пам'яті. Напрацьована віками неосяжна скарбниця народного мистецтва, віковічна екзистенційна сутність Карпат, їх сакральна велич і краса, сталітією естетичною базою, потенціалом та енергією, яка сприяла народженню самобутнього професійного образотворчого мистецтва Закарпаття.

Закарпаття кінця XIX – поч. XX століття подарувало мистецькому світові чимало славетних імен, пов'язаних із краєм творчо, чи генетично: видатного майстра угорського реалістичного живопису Мігая Мункачі, російського живописця Ігора Грабара, митців Імре Ревеса, Іната Рошковича, Шимона Голлоши, Івана Петридеса... Проте тільки у 20-30-х роках ХХ століття, у період входження краю до складу Чехословацької Республіки, склалися умови, коли місцеві художники отримали можливість зреалізувати себе, не покидаючи Батьківщини.

Навчаючись у європейських мистецьких центрах: Відні, Празі, Будапешті, Мюнхені, Парижі, вихідці із Закарпаття не тільки

здобували традиційну академічну освіту, але й тривалий час перебували у прогресивному мистецькому середовищі, для якого звичайним був плюралізм стилів, свобода творчого вираження, пошук та експеримент. Цей дух творчої свободи ставав невід'ємною складовою їх мистецьких пошуків, приводив до світоглядних зрушень, допомагав вирішити певною мірою революційні, навіть історичні задачі розвитку національної художньої культури. Художники, спираючись на досягнення образотворчого мистецтва Європи, зуміли породити модерне і водночас оригінальне, самобутнє мистецтво Закарпаття. Значну, якщо не вирішальну роль у цих процесах відіграли яскраві



А. Ерделі 30-ті рр.

представники покоління початку ХХ століття, генератори нового мислення – А. Ерделі та Й.Бокшай.



А. Ерделі веде заняття в ужгородській вчительській семінарії. 1920-ті рр.

Адальберт Ерделі (1891-1955) та Йосип Бокшай (1891-1975) обидва є випускниками Будапештської Академії мистецтв. Після закінчення Академії А.Ерделі кілька років працював у Мюнхені, де мав виставку у знаменитому Гласспалаці, потім подорожував по Італії, повертається на деякий час додому, а далі знову від'їджав працювати до Франції. Митець досяг успіху у Європі, але врешті вирішив повернутися на Закарпаття. Шлях Й. Бокша був іншим. Художник пройшов складні випробування у часи першої світової війни, перебував у російському полоні. Повернувшись додому у 1918 році, працював учителем малювання та єпархіальним художником Мукачівської греко-католицької єпархії. Й.Бокшай також здійснював творчі поїздки до музеїв Ватикану, Риму, Мюнхену, Далмациї, але це були короткосрочні подорожі.

У 1927 році А.Ерделі та Й.Бокшай для студентів Ужгородської вчительської семінарії та гімназії відкрили приватну Публічну школу малювання, вихованцями якої були майбутні корифеї закарпатського живопису: Андрій Коцка, Ернест Контратович, Адальберт Борецький, Золтан Шолтес, Андрій Добош.

У 1931 році А. Ерделі та Й. Бокшай згуртували митців у «Товаристві діячів образотворчих мистецтв на Підкарпатській Русі». Незмінним головою став А.Ерделі. Через

рік існування Товариство нараховувало 38 членів: угорців, словаків, русинів-українців, які складали найактивніше «руське ядро». Художники Товариства творили нове національне мистецтво, користуючись засобами та мовою тогочасних модерних художніх течій. А.Ерделі та Й.Бокшай та їх послідовники заснували традиції професійної пейзажної школи, портрету, натюрморту, жанрового живопису, використовуючи кожен свою образотворчу мову: постімпресіонізму, експресіонізму чи реалізму. Переважно це був світський, або етнографічний напрямок. Із приєднанням у 1937 році до лав Товариства Федора Манайла (1910-1978), місцева школа живопису отримала поштовх розвитку соціального напрямку і поглибила зміст етнографічного. Ф.Манайло, який здобув академічну освіту у Празькій художньо-промисловій школі, здійснював творчі поїздки до Відня, Мюнхену, Парижу, мав енциклопедичні знання етнографії, фольклору, зумів поєднати виражальні засоби експресіонізму із принципами творення народного мистецтва, здійснити синтез модерну і архаїки. Із приходом Ф.Манайло закарпатська школа живопису набула більш виразної національної специфіки, колориту, самобутності та оригінальності. Ряд дослідників ставлять Ф.Манайло поряд із А.Ерделі та Й.Бокшаем, як одного із родоначальників творчих напрямків школи.



Й. Бокшай Автопортрет, 1929р.

Змінюються пріоритети, погляди, смаки, історичні, соціальні та культурні потреби. Мова образотворчого мистецтва чутливо реагує на всі зміни і навіть провокує їх. Але незмінними для творців мистецтва Закарпаття залишаються принципи, закладені родоначальниками закарпатської школи живопису: бути правдивими у мистецтві, віддано служити своєму народові та своїй землі, разом з тим бути відкритими для нових ідей, іти в ногу з поступом світового мистецтва, мати своє закономірне місце в українській, а загалом, у європейській образотворчій системі координат.



Зимова прогулка. Зліва направо М. Манайло, А. Ерделі, Т. Яблонська, Ф. Манайло, З. Шолтес. поч. 1950-х.

Текст підготований за матеріалами біографічних Альбомів «Адальберт Ерделі», Ужгород, 2007, «Йосип Бокшай», Ужгород, 2008, «Федір Манайло. Життя та творчість», Ужгород, 2010, монографіями І. Небесника «Адальберт Ерделі», Ужгород, 2007 та «Художня освіта на Закарпатті у ХХ столітті: історико-педагогічний аспект», Ужгород, 2000.

Манайло-Приходько Вікторія,  
викладач кафедри образотворчого мистецтва  
коледжу мистецтв ім. А. Ерделі ЗХІ,  
асpirант ЛНАМ

Образотворче мистецтво Закарпаття має свою цікаву й гідну історію, свої періоди, точки відліку і дотику. Вона не започаткувала новітніх тенденцій і напрямів, але досягла найважливішого – сформувало своє неповторне мистецьке обличчя.

Михайло Сирохман

Закарпатський край – єдиний серед областей України, що розташований фактично у Центральній Європі, всередині Карпатських гір. В історичних джерелах цей регіон фігурував під різними назвами – «Карпатська Русь», «Угорська Русь», «Карпатська Україна», «Закарпатська Україна». З урахуванням особливостей географічного розміщення Закарпаття традиційно було поліетнічним, мультикультурним та полірелігійним краєм, де представники різних етносів, етнічних груп і конфесій були толерантними і шанобливо ставилися до мови, релігії та звичаїв своїх сусідів. Унікальною є соціокультурна специфіка краю, основу якої становить насамперед синтез української та центральноєвропейських національних культур і світоглядів.

Особливості закарпатської мистецької школи полягають у пізному вступі до СРСР та значній віддаленості від столиці з її жорсткими тоталітарними настановами. Подібно до львівської, ця школа розвивалась під егідою «тихого опору» соцреалістичної диктатури. Прихильність до пейзажного живопису давала змогу для сміливих кольорових експресій, а багатий та своєрідний спадок народної творчості дозволяв збагатити камерні портрети й надати їм сюжетної глибини.

Кожна школа має свою історію, яка складається з часів злетів і напруги. Ці коливання безпосередньо залежать від державної атмосфери й історичних подій. Для усвідомлення повної картини цієї багатогранної школи повернемось до її витоків та передумов виникнення.

Образотворча культура Закарпаття зароджувалася та розвивалася у тісному зв'язку з розвитком культури усієї Європи, особливо сусідніх культур та держав, до складу яких входив край

історично тривалий час. Ця культура не була поглинута, а знайшла гармонійне існування у контексті культурних проявів специфічного карпатського регіону. Старовинна дерев'яна архітектура та будівництво, традиційні народні промисли, оригінальні самобутні твори прикладного характеру стали естетичним і енергетичним потенціалом мистецтва Закарпаття.

В кінці XIX - на початку XX ст. у багатьох країнах створювались та змінювались національні художні школи, які протиставляли свою творчість офіційному мистецтву. Передумовою створення закарпатської художньої школи була Надьбанська, яка формувалась на основі народних традицій художників-реалістів. Такими ж принципами керувалась мистецька колонія на Закарпатті, яка об'єднувала творчі стосунки А. Ерделі та Й. Бокшай. Згодом до цього гурту увійшли як досвідчені, так і молоді художники: Ф. Манайло, Е. Контратович, А. Коцка, З. Шолтес, А. Борецький, А. Добош, яких сьогодні називають основоположниками Закарпатської художньої школи. Домінантними принципами цієї школи є максимальне наближення до змісту народного мислення, дослідження побуту, культури, фольклору та народної філософії. Відкритість кольорової мови, просторова передача регіональної особливості ландшафту досягається за допомогою пленерного живопису, який набуває важливого значення.

Закономірно, що закарпатська територія географічно, економічно, політично визнавала європейських впливів. Усі процеси, що відбувалися в європейському просторі, зокрема в Угорщині та Чехії відбувалися у творчій атмосфері Закарпаття і тримаються до сьогодні. Освіту

майбутніх закарпатських художників формували австрійські, чеські, угорські педагоги на базі горожанських шкіл, гімназій, семінарій, вищих учбових закладів Будапешта, Мюнхена, Праги, Риму. Молоді студенти вивчали історію європейського мистецтва та ознайомлювалися з його новаторськими тенденціями. Навчання вихідців із Закарпаття в європейських художніх центрах на початку ХХ ст. давало їм можливість ознайомитися з культурою інших народів, а також наводило на думку про необхідність організації і утвердження своєї художньої школи. Створення закарпатської школи живопису було першочерговим завданням провідних художників. Йосип Бокшай писав: «Все, що ми бачили довкола себе, все, чому навчалися від своїх незабутніх учителів, спонукало нас часто дбати не тільки про особисту творчість та успіх митця, але і про завтрашній день мистецтва, прагнути до організації і утвердження своєї художньої школи. Це могло не тільки зберегти усталені давні традиції, але й було покликане продовжити і розвинути досягнуте в нашому мистецтві» [2, 3].

Для закарпатського мистецтва факт неперервності наслідування модерністських традицій був очевидний. Європейська художня академічна освіта для закарпатських митців була нормою, адже такі визначні міста, як Будапешт, Віденсь, Прага, Мюнхен, були близькими географічно. Випускниками Будапештської академії мистецтв були у різні роки Адальберт Ерделі, Йосип Бокшай, Адальберт Апаті-Абкарович, Індро Рошкович, Омелян Грабовський, Ласло Шарлоткі-Дван, Дюла Яс, Карой Ізаї; Мюнхенської академії мистецтв – Дюла Віраг; Єрусалимської –

Ене Морвай; Римської академії святого Луки – Андрій Коцка, Вишої художньо-промислової школи у Празі – Федір Манайло та Іван Гарапко. В Парижі в Академії Жюльєна вчився Дюла Віраг.

Основоположниками закарпатської школи живопису були А. Ерделі, який почав свій творчий шлях у 1917–1918 роках, та Й. Бокшай, що в 1918 році повернувся з Росії під незабутнім враженням від картин І.Ю. Рєпіна, І.І. Левітана, С.І. Васильківського. Саме Бокшай та Ерделі відкрили в Ужгороді першу на Закарпатті художню школу, в якій згодом отримали основи мистецької освіти відомі нині майстри.

«Разом з Ерделі та Бокшаем почали свою діяльність або приєдналися до них портретисти Дьюла Віраг і Шаму Берегі, пейзажист Омелян Грабовський, а також Карой Ізаї, який займався малюванням портретів і жанрових картин.

Під впливом Ерделі та Бокшая згодом розвинулася творчість Андрія Коцки, Адальберта Борецького, Ернеста Контратовича, Золтана Шолтеса та інших художників. Наприкінці 30-х років до них приєдналися випускники Вишої художньо-промислової школи в Празі Федір Манайло та Ене Морвай» [8, 6].

Значний вплив на закарпатських художників старшого і молодшого покоління мав постійне творчеспілкування з митцями біжніх республік, відвідання та участь у виставках, можливість знайомства з зарубіжними мистецькими виданнями та творчими течіями. Усе це посприяло збагаченню мистецького кругозору та визначеню пріоритетних засад для творчого розвитку.

Художній плюралізм стилів та уподобань плекався в «Приватній школі» (заснована 1927 року Й.Бокшаем та А.Ерделі) на базі опанування системними академічними знаннями рисунка, композиції, перспективи. «Протягом значного проміжку часу твори закарпатців були об'єднані тяжінням до декоративності, принципу реалістичності мистецтва та складною парадигмою стосунків з народним мистецтвом Карпат. Загальному піднесення художнього процесу на Закарпатті сприяли активні практики пленерів, а також чудова природа Карпат, що надихала художників до творення. Традиції художніх шкіл Надьбані, Кечкемета, Тячева, Мюнхена, Парижа творчо осмислювалися і приймалися до дії. Європейська відкритість, відвертість у стосунках з колегами, ширість і сердечність були характерними ознаками закарпатської школи образотворення» [1, 131].

Після завершення другої світової війни Підкарпатська Русь, змінивши назву на Карпатську Україну, була приєднана до Української радянської соціалістичної республіки в складі Радянського Союзу. З назвою краю змінилося й суспільне життя. Для усвідомлення творчих процесів на Закарпатті у ХХ столітті та їх впливу на формування сучасних реалій необхідне достовірне дослідження мистецьких подій, що стало доступним після здобуття Україною незалежності. Критична оцінка суперечливих умов розвитку та деформацій образотворчого мистецтва за умов тоталітарного режиму, виявлення замовчуваних явищ зумовлюють новий погляд на художні процеси, які відбувались в Закарпатському регіоні. Сьогодні, коли тоталітарної влади на теренах України вже не існує, ми

Вищукано та гідно заявила про себе асоціація творчих жінок, в колах якої працювали Л.Корж-Радько, О.Кондратюк, О.Долгош, Н.Сіма, Н.Пономаренко та ін.

У своїх композиціях художники закарпатської мистецької школи прагнули відтворити етнографічну своєрідність краю, у їхніх картинах – замиливання колосальним багатством народної творчості. Емоційність та образність забезпечуються за рахунок поєднання багатьох художніх факторів – кольору, світла, пластики й мальовничої фактури. Кадри для ужгородської школи нонконформістів активно постачало Ужгородське художнє училище.

Найбільш розповсюдженим жанром закарпатських митців є пейзажі – різного типу, зокрема спокійні та динамічно-експресивні, ліричні й акцентовані. Улюбленим мотивом місцевих художників є широка панорама гір. Закарпатська школа живопису демонструє особливу ауру європейськості та високого професіоналізму.

«Цей вічний жанр переважає загостреним кольоровідчуттям у творчості Івана Шутєва, Юрія Герца, у досконалих акварелях Василя Скакандія. Він доповнюється декоративними наголосами Івана Дідика, повниться насоловодою зображення в елегійних садах Лесі Приймич, у спокійних «вікнах у природу» Йосипа Бабинця, Василя Вовчка, Петра Шолтеса та багатьох інших. Антон Ковач — живописець від Бога, його артистична легкість роботи з кольором у краєвидах, міських сценах, портретах творить свій індивідуальний варіант реалістичної манери» [7].

Розглядаючи історію розвитку художньої освіти в Закарпатті впродовж ХХ століття, можна коротко охарактеризувати хронологію і перебіг подій, пов'язаних з процесом становлення Закарпатської мистецької школи.

Період становлення національної ідентичності був надзвичайно складним, адже фактично до 1918 року мистецтво і художня освіта Закарпаття перебували в складних умовах обмеження української мови, можливостей здобуття професійної художньої освіти. До 1939 року було здійснено дуже важливий крок впровадження в освітній і творчий процес рідної мови. Як наслідок, у мистецький і художньо-навчальний процеси включилася хоча й не чисельна, але активна і продуктивна групамісцевих художників і учителів, які привнесли національний сенс у формування власної Закарпатської мистецької школи.

Друга половина ХХ ст. (фактично аж до 1991 року) характеризується уніфікацією індивідуальних творчих пошуків, боротьбою з формалізмом, стилістичною інверсією методом соцреалізму, штучним проштовхуванням певних осіб і творів на вищі щаблі мистецької творчості та освіти тощо. Однак, мистецька школа Закарпаття вижила і в тих умовах. Так, в Ужгороді було засновано державний мистецький навчальний заклад, різні художні школи, образотворчі студії, які почали спільно працювати над вирішенням важливих завдань.

З початком доби незалежності з'явилися перші результати утвердження мистецької школи Закарпаття. Відчутно змінився зв'язок між царинами мистецької творчості і мистецької освіти,

провідних закарпатських художників художній інститут є одним з провідних членів Комплексу Львівської національної академії мистецтв, творчо розвиваються контакти з Академією мистецтв України та Національною академією образотворчого мистецтва і архітектури, є певні здобутки у співпраці з Харківською академією дизайну та мистецтв.

#### Література:

1. Біксей Л. Мистецтво Закарпаття ХХ ст. / Л. Біксей // Закарпатський обласний художній музей ім. Й. Бокшая: альб. кер. проекту: О. Шпеник, О. Зайцев; фоторепродукції О. Попова; текст: Л. Біксей, О. Приходько, Г. Рижова. – Ужгород: Шарк, 2004. – С. 129-132.
2. Бокшай Й. Передмова // Изобразительное искусство Закарпатья. – М.: Сов. художник, 1973.
3. Борев Ю. Социалистический реализм: взгляд современника и современный взгляд. – М.: АСТ: Олимп, 2008. – 478 с.
4. Нариси історії Закарпаття. Т. 3: (1946-1991) / голов. ред. І. М. Різак [та ін.]; Закарпатська обласна держ. адміністрація. – Ужгород : Госпрозрахунковий РВВ управління у справах преси та інформації, 2003. – 648 с.
5. Небесник І. Розвиток художньої освіти у Закарпатті у ХХ столітті: Дис. канд. пед. наук.: 13.00.01 / Дрогобицький держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2000. – 180 с.
6. Сидоренко В. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України ХХ-ХХІ століть / Ін-т проблем сучасн. мист-ва Акад. мист-в України. — К.: ВХ[студіо], 2008. – 187с.: іл.
7. Сирохман М. 65-річчя Закарпатської організації Національної спілки художників України / Закарпатський обласний художній музей імені Йосипа Бокшая // <http://bokshaumuseum.com/uk/events/9/65richchya-zakarpatskij-organizacii-nacionalnoi-spilki-hudozhnikiv-ukraini.html>
8. Художники Закарпаття. / упор. Л. Шандор, К., 1961. – 80 с.

Мистецтвознавець,  
асpirант кафедри культурології  
НПУ ім. М. П. Драгоманова  
Лупак Тетяна

ЖИВОПИС  
ГРАФІКА  
СКУЛЬПТУРА

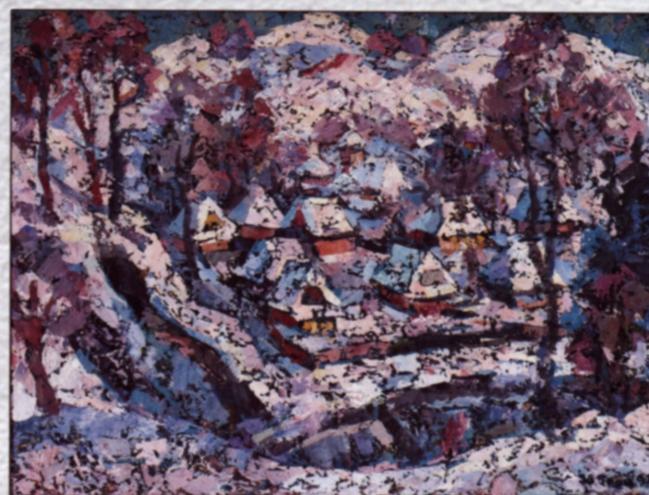
## Герц Юрій

1931, с. Лохове, Закарпатська обл. – 2012, Ужгород.  
 Живописець. Член Національної спілки художників України з 1969 р.  
 Заслужений художник України (1990). Лауреат Національної премії України імені Т. Шевченка за 1994 рік. Народний художник України (2003).  
 У 1955 році закінчив Ужгородське училище прикладного мистецтва відділення живопису. Педагоги з фаху – Й. Бокшай, А. Ерделі, Ф. Манайло. З 1957 року — учасник художніх виставок, з 1967 року — всеукраїнських, з 1978 року — закордонних виставок. Брав участь у міжнародних пленерах.

Художники Закарпаття Музей сучасного мистецтва України



Зима на Бескиді. 1997. Полотно, темпера. 70x80. Колекція МСМУ  
 Свято у Данилові. 2000. Полотно, темпера. 80x70. Колекція МСМУ  
 Церква в селі Терновець. 1995. Картон, темпера. 69x84. Колекція МСМУ  
 Верховинська зима. 1997. Полотно, темпера. 70x95. Колекція МСМУ



1912, м. Сегет (Румунія) – 1983, м. Ужгород.

Живописець. Заслужений діяч мистецтв України (1968 р.).  
 В 1931 році закінчив Будапештське художньо-промислове училище, а в 1933 році - Академію образотворчих мистецтв у Будапешті. Член спілки художників Молдови з 1947 р. Член Національної спілки художників України з 1954 р.

У 1958 році за картину «Лісоруби» удостоєний Великої срібної медалі на Всесвітній виставці в Брюсселі. Учасник обласних, всеукраїнських, всесоюзних та всесвітніх виставок у Варшаві, Венеція, Брюсселі, Нью-Йорку, Мехіко, Парижі з 1946 року.

Художники Закарпаття Музей сучасного мистецтва України



Стара дорога. 1978. Полотно, олія. 72x80. Колекція МСМУ  
 Вечоріє. 1981. Полотно, олія. 72x80. Колекція МСМУ  
 Рання тепла осінь. 1978. Полотно, олія. 74x80. Колекція МСМУ